

DR. IRK FERENC
AZ ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI INTÉZET MUNKATÁRSA
BUDAPEST

A SÉRTETTEK MAGATARTÁSÁRÓL

Tisztelt Szekcióülés!

Engedjék meg, hogy írásban beterjesztett beszámolómat - illetőleg annak egyik részét - néhány gondolattal kibővítem.

A városi tömegközlekedési balesetekről írott beszámolómban röviden említést tettem a közúti közlekedési balesetekkel kapcsolatos bűncselekmények sértettjeinek a bűncselekményekben játszott szerepéről. A konferencia minden szekciója rendkívüli bőséggel tárgyalta a balesetek különféle objektív és szubjektív okait, illetve ezek ismeretében a megelőzés lehetőségeit. A baleset egyik főszereplőjéről azonban kevés szó esett.

Legelőször két fogalmat kívánok tisztázni és egymástól világosan elhatárolni. Erre azért van szükség, mert a balesetek okait tárgyaló irodalom - bel- és külföldi egyaránt - erősen keveri őket.

A baleset közvetlen sértettje (az angolszász nyelvterületen az Opfer, illetve a Victim szó használatos) az a személy, aki jogaiban hátrányt szenved, akinek jogait, illetve törvényes érdekeit a megvalósított cselekmény sértette, illetve veszélyeztette.

A baleset sérültje pedig az a személy, akinek a baleset fizikai, erkölcsi vagy anyagi kárt okozott. A kettő fogalmilag tér el egymástól. Így pl. a baleset sérültje lehet akár okozó, akár sértett.

Az imént említett sértetteknek a balesetekben játszott szerepeigen eltérő. Tipizálásukat megkíséreljük, a jelenlegi ismereteink alapján a következő főbb kategóriákat hoztuk létre:

- A bűncselekményben (témánk körében: a balesetben) részt nem vevő passzív sértettek (pl. az autóbuszban ülő utas) és a balesetben ugyancsak részt nem vevő aktív sértettek (pl. az a gépkocsivezető, aki a balesetokozó partner hibás magatartását igyekszik korrigálni).

- A latens vagy prediszponált sértettek, azok, akiknek viktimális veszélyeztetettségé objektíve az átlagosnál nagyobb (pl. a nagyvárosok lakói).

- A provokáló sértett, aki valamely magatartásával az elkövetőt a bűncselekményt eredményező baleset véghezvitelére serkenti (pl. az elsőbbségi helyzetben tétovázó gyalogos).

- A bűncselekményben részt vevő passzív sértett (pl. a nagyméretű jármű vezetője, aki elsőbbségi helyzetében semmit nem tesz - bár tehetne - a gyengébb partnerrel való találkozás elkerülésére). A bűncselekményben, illetve a balesetben részt vevő aktív sértett az, aki magatartásával tevőlegesen részt vállal az őt ért sérelem bekövetkezésében (Pl. az az ittas személy, aki - mielőtt a jármű vezetője elűtné - maga is szabályt szegő módon közlekedik.)

Kutatásaink során foglalkoztunk a sértettek megelőzési lehetőségeivel is. Általános megfigyelés az, hogy azon baleseteknél, ahol a sértett a megelőzésben szerepet játszott volna, képtelen volt (érzelmiileg vagy akaratilag) beleképzelni magát a másik partner helyzetébe. Több száz balesettel kapcsolatos iratanyag áttanulmányozása során megállapítható volt az, hogy azokban az esetekben, amelyekben a sértett a baleset bekövetkezését megelőzhette volna, gyakran a balesetokozóval azonos jellegű hibákat követett el. Ezek közül a leggyakoribbak:

- A veszélyhelyzet fel nem ismerése
- A veszélyhelyzet késői felismerése
- Defenzív (elhárító, figyelemfelhívó) magatartás elmulasztása
- Defenzív taktika alkalmazásának késedelmes megkezdése
- Defenzív technika hibás megvalósítása
- Előző hibák kombinációja

A kutatási eredmények általánosítása után kitént, hogy a közlekedés résztvevőinek egy része a védekezésre képtelen állapotban vesz részt a forgalomban. Ezen személyek esetében döntő mértékben a véletlentől függ, hogy valamely balesetnek okozója, jogszabályt szegő módon, vagy jogilag véletlenül sértettje lesz-e. Tipikusan e csoportba tartoznak egyrészt az ittas, másrészt az idős személyek. Szellemi állapotuk nem teszi lehetővé, hogy a veszélyt idejében és helyesen felismerjék. Természetesen ily módon az sem képzelhető el, hogy a megelőzés érdekében viselkedésüket idejében és helyesen a külvilág által szolgáltatott információkhoz igazítsák.

Vizsgálataink során megfigyeltük azt is, hogy - főként a városi közlekedésben - a járművezetőknek is van egy olyan rétege, amely előbb sorozatosan baleseteket szenved (jogilag véltlen), majd szerepváltozás következik: ugyanaz az egyén súlyos kimenetelű baleset okozója lesz.

Ugy vélem, hogy e rövid beszámoló is bizonyítja: a balesetelemzések során az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet kell szentelni a sértett szerepének tisztázására, a főbb törvényszerűségek és azok okainak megállapítására. A pszichológiában a balesetező személyiségének az ún. Unfällepersönlichkeiten-nek a fogalmába a sértett éppugy beletartozik, mint a baleset fő okozója.

A bizalmi elv és a defenzív vezetés egységes elve adta a közlekedés résztvevőinek az egymással szemben tanúsítandó magatartás keretét. A jövő kutatásainak és az eredmények alapján hozott különféle - főként nevelő, tájékoztató - jellegű intézkedéseknek kell segítséget nyújtani ahhoz, hogy a ma még néhol csak formális vázat tartalommal sikerüljön megtölteni.

Köszönöm szíves figyelmüket.